

जाहिरातींचे दर.
हालील पस्यावर चौकशी
करावी.
व्यवस्थापक, अर्थ,
'दुर्गाधिवास', पुणे २.

अर्थ

वर्गणीचे दर.
वार्षिक वर्गणी
रु. ४.
(टपाल हंशिल माफ)
किरकोळ अंकास
एक आणा.

'अर्थ एव प्रधानः' इति कौटिल्यः अर्थमूलौ धर्मकामाविति ।

—कौटिलीय अर्थशास्त्र.

संपादक—प्रो. वा. गो. काळे.

वर्ष २

पुणे, बुधवार, तारीख ७ ऑक्टोबर, १९३६.

अंक ४१

अखिल हिंदुस्थानांत पहिल्या प्रतीचें
सरकारी मान्यतेचें
झारापकर टेलरिंग अँड कटिंग कॉलेज
माहितीपत्रक मागवा] आप्पा बळवंत चौक, पुणे २

K. K. & Co.
Photographic Dealers
POONA.

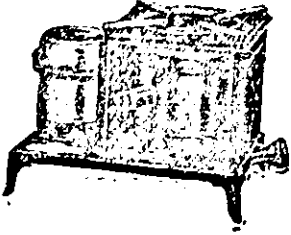
ह्युम सेप्टिक टँक
वापरल्यानें
आरोग्य व स्वच्छता ठेवली जाते.
नादुरुस्त होण्याची भीति नाही.
कित्येक वर्षे लोक वापरून सुखी आहेत.
संडासाचें पाणी घाण वास न येतां बाहेर येतें
व
तें भाजी उगवण्यास उपयोगांत आणतां येते.

For All Medicinal Requisites
— TRY —
N. MAHADEV & Co.
DISPENSING CHEMISTS
AND
DRUGGISTS
City Post Office Corner, POONA २.

ह्युम पाईप
(सिमेंट कांक्रिटच्या)
फार मजबुत व टिकाऊ असतात.
महाराष्ट्रांतील कारखाने:—
मुंबई, पुणे, सोलापूर, मिरज, द. हैद्राबाद.
दि इंडियन ह्युम पाईप कं., लि.
बॅलर्ड इस्टेट, मुंबई.

दि डॉन ऑफ इंडिया
लाइफ इन्शुरन्स कंपनी लि., पुणे.
पुणे व सोलापूर येथें
विल्डिंग इन्व्हेस्टमेंट आणि बँकिंग डिपार्टमेंटची
कंपनीचे बँकर्सनी पसंत केलेली
ता. १ आक्टो -] नवीन योजना [ता. १ आक्टो -
बरपासून सुरू] बरपासून सुरू
मुदतीच्या ठेवीवर मासिक व्याज देण्याची
फायदेशीर अपूर्व सोय.
बँकेच्या उतरत्या व्याजाच्या काळांत लोकांस आपले कौटुंबिक
निर्वाहास साधन अगर मदत म्हणून ठेवीवर मासिक, नियमित
व किरफायतशीर व्याज देण्याची व्यवस्था तारीख १ आक्टो-
बर १९३६ पासून अमलांत आणली आहे.
गरजूनी जास्त माहिती मागवावी अगर समक्ष भेटावें.
पुणे, ता. २२-९-३६ | जनरल मॅनेजर.

कॉलेज विद्यार्थ्यांच्या विशिष्ट
गरजा लक्षांत घेऊन हें
मॉडेल बनविलें आहे.

किंमत माफक.

पंप नाही ! पिन नाही !! आवाज नाही !!!

ज्युनियर प्रभाकर
सेफटी स्टोव्ह

माहितीपत्रक मागवा
प्रेकर्स:-ओगले ग्लास वर्क्स, लि.
ओगलेवाडी, (सं. औंध), जिल्हा सातारा.

पुणे स्टॉकिस्ट्स:-

१ केळकर ब्रदर्स,
बुधवार चौक.
२ म. इ. को. ऑ. एजन्सी,
लक्ष्मीरोड.

विविध माहिती

पॅरिस विश्वविद्यालयांतील विद्यार्थी

पॅरिस युनिव्हर्सिटीत गेल्या वर्षाच्या अखेर एकूण २८,३१५ विद्यार्थी होते. त्यापैकी ४,७१६ परदेशांतून आलेले असून ७,९८४ विद्यार्थिनी होत्या. परराष्ट्रीय विद्यार्थ्यांचा भरणा वैद्यकीय शाखेमध्ये मुख्यत्वेकरून होता.

बारा लक्ष ग्रंथांचा संग्रह

क्रोळंबिया युनिव्हर्सिटीच्या ग्रंथसंग्रहांत बारा लक्ष ग्रंथ आहेत.

दक्षिण आफ्रिकेत हिंदुस्थानचा माल

हिंदुस्थानांतून दक्षिण आफ्रिकेत जो माल जातो त्यापैकी दोन तृतीयांश कलकत्त्याहून निर्गत होणारा तागाचा माल असतो.

जुन्या मोटार बसेसना गोव्यांत बंदी

माणसांची ने-आण करण्यासाठी उपयोगांत यावयाच्या जुन्या व वापरलेल्या मोटार बसेस आपल्या मुलखांत येण्याची व रजिस्टर होण्याची बंदी करणारा हुकूम गोव्याच्या गव्हर्नरनी काढला आहे. मालाची वहातुक्करणाच्या असल्या मोटार गाड्यांस हा निबंध लागू नाही.

फिजी बेटांत हिंदी लोक

फिजी बेटाची एकूण लोकसंख्या १९३४ साल अखेर १ लक्ष, ९६ हजार असून तीमध्ये १ लक्ष, ३ हजार हिंदी लोक होते.

पेट्रोलवरील करांतून रोडफंडाची वाटणी

पेट्रोलवरील करामधून रस्ते सुधारण्यासाठी मुंबई इलाख्यास (सिंध धरून) दरसाल १६ ते २० लक्ष रुपये मिळत असत. चालू वर्षी एकट्या मुंबई प्रांताच्या वांट्यासच सुमारे १८ लक्ष रुपये येतील. स्वतंत्र झालेल्या सिंधचा हिस्सा त्यास वेगळा दिला जाईल.

मुंबई इलाख्याचा कोयनेलचा वांटो

हिंदुस्थान सरकार मुंबई इलाख्यास दरसाल ३०० पौंड कोयनेल लोकांत वाटण्यासाठी देत असते.

न्यू इंडिया अँड अरन्स कं. लि.

वरील कंपनीच्या आयुर्विमा खात्याने ३१ मार्च अखेर संपलेल्या वर्षी एकूण १ कोटी, ७६३ लक्ष रुपयांचे ७,९३१ विमे उतरविले. लाइफ फंडांत १४३ लाखांची भर पडून सालअखेर ४० लक्ष ८१ हजारांचा फंड झाला आहे.

हिंदी कोळशांने सिलोनी आगगाड्या चालणार

सिलोन दुशाच्या सरकारी रेल्वेजना येत्या वर्षी कोळसा पुरविण्याचे कंत्राट हिंदुस्थानास मिळाले आहे. गेली दोन वर्षे दक्षिण आफ्रिकेस ते मिळाले होते. निर्गत होणाऱ्या प्रत्येक टन कात्रेशावर देण्यांत आलेल्या आठ आपण्यांच्या सुट्टीमुळे हें शक्य झाले आहे. देशी व्यापार व उद्योगधंदे ह्यांस सहानुभूतिपूर्वक सहाय करण्याच्या सरकारी धोरणाचा परिणाम कसा हितकारक होतो, याचें हें उदाहरण आहे.

डेक्कन व्हरनेक्युलर ट्रान्स्लेशन सोसायटी, पुणे

वरील संस्थेने १९३५-३६ साली एकूण ७१ मराठी पुस्तकांचे परीक्षण केले. त्यापैकी ३९ पुस्तकांस सुमारे १,६०० रुपयांची बक्षिसे व १९ पुस्तकांस प्रशस्तिपत्रे देण्यांत आली.

जुना नर्मदा पूल मुंबईसरकार विकत घेणार

बी. बी. अँड सी. आय. रेल्वेचा नर्मदा नदीवरील जुना पूल विकत घेण्यासंबंधी मुंबई सरकार व रेल्वे बोर्ड ह्यांमध्ये वाटाघाट चालू आहे. सध्याची रेल्वेवरील वहातुक्क व नवीन केले जाणारे रस्ते ह्यांमध्ये चढाओढ होऊ न देण्याच्या अटीवर ५ लक्ष रुपयांस तो पूल मुंबईसरकारचे स्वाधीन करण्यास रेल्वे बोर्ड तयार आहे. ठाकठीक करून त्याची दोन्ही टोंके रस्त्यांस मिळविण्यासाठी आणखी ११ लक्ष रुपये खर्च येईल. रेल्वेशी अनिष्ट स्पर्धा होऊ नये म्हणून ह्या पुलावरील वहातुक्कीवर टोल बसविला जाईल. रेल्वे कंपनीच्या एजंटाची संमति अजून आलेली नाही.

हिंदी चहाचे उत्पादन व खप

१९३५-३६ मध्ये हिंदुस्थानांत ४० कोटी ५७ लक्ष पौंड चहाचे उत्पादन होऊन त्यापैकी ८ कोटी पौंड चहाचा स्वदेशांत खप होईल, असा अधिकृत अंदाज प्रसिद्ध झाला आहे.

टायर विक्रेत्यांचा संघ

मोटार टायरचे कारखानदार वेगवेगळ्या क्षेत्रांतील विक्रेत्यांशी निरनिराळ्या अटीवर करार करतात व कांहीं विक्रेत्यांस ज्यास्त दराने डिसकॉउंट देतात. ह्या प्रकारास आळा बसवून टायरचा धंदा किफायतशीर चालावा, ह्यासाठी मुंबई इलाखा, मध्य हिंदुस्थान, हैद्राबाद संस्थान व राजपुताना ह्यांतील प्रमुख व्यापाऱ्यांनी एक संघ स्थापन केला आहे. त्याची बैठक गेल्या महिन्याचे अखेरीस मुंबई येथे भरून कार्याची दिशा ठरविण्यांत आली.

मुंबई बंदरांतून सोन्याची साप्ताहिक निर्गत

किंमत रुपये
ता. २६ सप्टेंबर रोजी पुरा झालेला आठवडा ४५,६५,५३०
ता. ३ ऑक्टोबर रोजी पुरा झालेला आठवडा २५,१७,७४४
ता. २१ सप्टेंबर १९३१ ते ३ ऑक्टोबर

१९३६ अखेर २,८२,९३,९१,२३८

अनुक्रमणिका

पृष्ठ	पृष्ठ
१ विविध माहिती ... ४९०	६ दूरदर्शनाची दिव्यदृष्टि ४९४
२ हुंडणावळीच्या क्षेत्रांत सळबळ ... ४९१	७ फेजपूर येथील प्रदर्शन ४९४
३ व्याजांचा दर शून्य ते उणे दोन टक्के! ... ४९२	८ कॅ. वा. माऊसाहेब सोने ह्यांचे स्मारक ... ४९५
४ आर्थिक सुस्थिती व लोकसंख्येची वाढ ... ४९२	९ शेतकऱ्यांचा कर्जवाजारीपणा कसा कमी होईल! ४९५
५ स्फुट विचार ... ४९३	१० सहकारी चळवळ ... ४९६
हिंदुस्थानांची हुंडणावळ कायम १-सहकारी ऑडिट फाची वसुली-ऑडिट फाचा विनियोग-कॉमनवेलथ विमा कंपनी लि.-दि बाँबे को. क्रांती-इंडियन को. रिजर्व	११ बुद्धमहाराष्ट्र शुगर सिंडिकेट, लि. ... ४९७
	१२ महाराष्ट्रातील मोटार वहातुकीच्या व्यापान्यास विनंति ... ४९७
	१३ निवडक बाजारभाव ४९८
	१४ कॉमनवेलथ विमा कंपनीची प्रगति ... ४९८

अर्थ

बुधवार, ता. ७ ऑक्टोबर, १९३६

हुंडणावळीच्या क्षेत्रांत सळबळ

फ्रान्सने परराष्ट्रीय हुंडणावळीचा आपला कायदेशीर दर उतरवण्याचा निश्चय जाहीर केल्याबरोबर आंतरराष्ट्रीय व्यापाराच्या क्षेत्रांत सळबळ उडून गेली. जगातील राष्ट्रांमध्ये ह्या बाबतीत अलीकडे दोन गट निर्माण झालेले होते. आर्थिक मंदीची परिस्थिती लक्षांत घेऊन ज्या राष्ट्रांनी आपल्या चलनांतील सोन्याची किंमत म्हणजेच परराष्ट्रीय हुंडणावळीचा दर पडलेल्या बाजारभावाच्या मेळांत आणला तीं राष्ट्रे एका वर्गात येतात आणि त्यांमध्ये ग्रेटब्रिटन, अमेरिका, इटली, बेल्जम इत्यादी राष्ट्रांची गणना होते. दुसऱ्या गटातील राष्ट्रांनी असा फेरबदल करण्याचे नाकारले व आपले पूर्वीचेच हुंडणावळीचे दर कायम ठेवले व त्यांचे नेतृत्व फ्रान्सकडे आले. त्यांमध्ये स्वित्झर्लंड, हॉलंड वगैरे देश प्रमुख होते. जगाचा व्यापार सुरळीतपणे चालण्यास सर्व राष्ट्रांच्या हुंडणावळीच्या दरांची सारखी घडी बसणे आवश्यक असते आणि वरीलप्रमाणे दोन गट त्यांमध्ये पडल्याने आर्थिक परिस्थिती सुधारण्याच्या मार्गात अडचण भासू लागली. जुन्या दराने फ्रँकच्या मोबदला घ्यावे लागणारे सोने बँक ऑफ फ्रान्सच्या संग्रहात भरपूर असल्याने, व्यापाराची व उद्योगधंद्यांची गैरसोय झाली तरीहि आपण इंग्लंड व अमेरिका ह्यांचा किता गिरवणार नाही असा फ्रान्सने आग्रह धरला आणि हुंडणावळीत बदल न करणे हा फ्रँक राष्ट्रांच्या इश्टीचाच जणू काय प्रश्न होऊन बसला. समाजसत्तावादी फ्रँक प्रधान मंडळाच्या हाती राज्यसूत्रे आली तेव्हा त्यासहि ह्याच धोरणास चिकटून राहणे भाग पडले. तेथील एकदर परिस्थिती इतकी प्रतिकूल झाली की, अखेर फ्रँक सरकारास हा नाद सोडून देणे अपरिहार्य आहे असे दिसून आले आणि इंग्लंड व अमेरिका ह्या राष्ट्रांशी वाटाघाट करून त्याने आपला हुंडणावळीचा दर उतरवण्याचा निश्चय जाहीर केला. फ्रान्सच्या गटांतल्या व त्याच्या तंत्राने चालणाऱ्या स्वित्झर्लंड ह्या व हॉलंडसारख्या राष्ट्रांस ह्याच धोर-

णाचा अंगिकार करणे प्राप्त झाले आहे. अशा रीतीने जागतिक हुंडणावळीच्या क्षेत्रांत एकाएकी सळबळ उडून गेली.

सहा वर्षांमागे राष्ट्रीय चलनांची व्यवस्था सुवर्णमापन पद्धतीस अनुसरून चालत असे. ठराविक वजनाचे सोने हे चलनाचे व बाजारभावाचे अंतिम माप समजण्यांत येऊन ठराविक दराने चलनाच्या मोबदला सोन्याची खरेदी-विक्री करण्याची जबाबदारी मध्यवर्ती बँकेवर कायद्याने टाकलेली होती. राष्ट्रांमध्ये हाणाच्या देण्याघेण्यांत प्रत्येक राष्ट्राच्या सुवर्णमापाचा संबंध इतरांच्या सुवर्णमापाशी सहजच निश्चित होऊन त्या परस्पर-प्रमाणांत त्यांच्या दरम्यान फिरणाऱ्या हुंड्यांचा दर निश्चित होत असे. अनेक कारणामुळे सहा वर्षांपूर्वी बाजारभाव सर्वत्र उतरले, आणि त्यांचे अंतिम माप म्हणजे सोने महागले. ह्या स्थितीत कागदी चलनाच्या मोबदला महागलेले सोने कायदेशीर दराने देणे कठिण होऊन बँकांचा सुवर्णसंचय अपुरा पडू लागला. ह्यास उपाय म्हणून ब्रिटिश सरकारने ठराविक दराने सोने विकण्याची बँक ऑफ इंग्लंडची जबाबदारी दूर केली व परराष्ट्रीय हुंडणावळीचा दर बाजारभावाप्रमाणे बदलू दिला. ह्याचा परिणाम अर्थातच अमेरिकेच्या व्यापारावर होऊ लागल्याने त्या राष्ट्राने ग्रेटब्रिटनच्या बदललेल्या पौंडाच्या किंमतीस जुळेल या बेताने डॉलरचे सोनेरी माप कमी केले, म्हणजे महागलेल्या सोन्याच्या मानाने कागदी चलनाची किंमत कमी करून हुंडणावळीचा दर बदलला. स्वस्त झालेला पौंड आणि स्वस्त बनवलेला डॉलर ह्यांचा परस्पर संबंध १ : ५ ह्या प्रमाणांत राखण्याच्या सटपटीत इंग्लंड व अमेरिका ह्या दोन्ही राष्ट्रांनी यज्ञ संपादन केले. व्यापाराच्या ओघांत त्यांच्याशी देणे-घेणे सारखे चालावेयाचे असल्याने बेल्जम, इटली इत्यादी राष्ट्रांनी आपल्या चलनांची सुवर्णमापे व हुंडणावळीचे दर बदलून पौंड व डॉलर ह्यांच्याशी ते जुळते करून सोने व बाजारभाव ह्यांचा नवीन मेळ बसवला. फ्रान्सने मात्र त्यांचे अनुकरण केले नाही, हे वर सांगितलेच आहे व त्याचा परिणाम फ्रँक हुंडणावळ, व्यापार व बँकिंग ह्यांत आनिश्चितपणा उत्पन्न होण्यांत झाला. आपला हट्ट चालवणे ह्यापुढे अनिष्ट व अशक्य आहे हे अखेर जाणून फ्रँक प्रधान मंडळाने इंग्लंड व अमेरिका ह्यांच्याशी विचारविनिमय केला आणि पौंड व फ्रँक ह्यांचे परस्पर-प्रमाण सुमारे १:७५ होतें, तें १:१०० च्या आसपास निश्चित करण्याचे ठरवले.

ह्या नवीन दराने पौंडाच्या व डॉलरच्या मानाने फ्रँक स्वस्त होणार व फ्रँक चलन देशांत अधिक सळणार. ह्याचाच अर्थ, फ्रान्समधील सामान्य बाजारभाव चढून जनतेची रहाणी महाग होणार. चालू मजुरीच्या दराने महर्षतेमुळे कामकरी वर्गाची हलाखी उडणार असल्याने त्याच्या हितसंरक्षणाची तरतूद समाजसत्तावादी फ्रँकमंडळास अवश्य केलीच पाहिजे. हुंडणावळ व चलन ह्यांची नवी घडी नीट बसावी म्हणून वरीलसंबंधांत व इतर बाबतीत विशिष्ट कायदे हजेरे जरूर असून ते झाले आहेत व होत आहेत. फ्रान्सच्या धोरणाचा किता गिरवून स्वित्झर्लंडच्या संस्काराने आपली हुंडणावळ बदलली आहे. इंग्लंड आपल्या चलनव्यवस्थेच्या संस्कारार्थ व स्वास्थ्याकरिता योग्य उपाय योजित आहे व इटलीहि ह्या प्रश्नाचा स्वतःच्या दृष्टीने विचार करित आहे. पौंड व डॉलर ह्यांचे परस्पर-प्रमाण १:५ असे आहे, तें थोडेसे बदलून ठाम करावे किंवा कसे ह्याविषयी इंग्लंड व अमेरिका ह्यांचेमध्ये वाटा पडल्याची बातमी प्रसिद्ध झाली होती. त्या कौटुकाचे प्रमाणांत डॉलर स्वस्त व पौंड महाग असावा असे इंग्लंडला

वाटत नाही. ह्याच्या उलट, डॉलर थोडासा स्वस्तच असावा अशी अमेरिकेची इच्छा आहे. कांहीं झाले तरी आतां निश्चित होणारे हुंडणावळीचे दर स्थिर राखण्यासाठी ह्या कार्मी योजावयाचे स्वतंत्र फंड अस्तित्वांत आहेत, त्यांचा उपयोग करावा लागेल. जरूरीप्रमाणे सोने किंवा परराष्ट्रीय हुंड्या ह्यांची खरेदी-विक्री करण्यासाठी हे फंड वापरले जातात. असला फंड फ्रान्समध्येहि निर्माण व्हावयाचा आहे. मध्यवर्ती बँकेतल्या सुवर्णनिधीची किंमत नवीन हुंडणावळीच्या दराने म्हणजे स्वस्त फ्रँकच्या मोबदल्यांत वाढणार असून ह्या दोन किंमतींतल्या फरकांतून हा फंड तयार होईल. गेले कित्येक दिवस फ्रँच हुंडणावळीचा दर जाहीर झाला नाही, ह्याचे कारण तो निश्चितच झाला नाही, हे होय. आंतरराष्ट्रीय वाटाघाटी व राष्ट्रीय कायदे व व्यवस्था ह्यांचा निकाल लागला म्हणजे जागतिक हुंडणावळीच्या क्षेत्रांत उडालेली सळबळ झांत होऊन आंतरराष्ट्रीय देवघेवांत स्थिरता व नियमबद्धता उत्पन्न होईल अशी आशा आहे.

व्याजाचा दर शून्य (०) ते उणे दोन (-२) टक्के !

कॅनडामध्ये आल्बर्टा हा एक लहान प्रांत आहे. चलनपद्धतीच्या सुधारणेच्या एका विचित्र योजनेच्या पुरस्काराबद्दल त्याचे मुख्य प्रधान, मि. आबरहार्ट, ह्यांस प्रसिद्धि प्राप्त झाली आहे. त्यांच्या संकल्पित योजनेस तिचे मूळ उत्पादक, मेजर डग्लस, ह्यांचा पाठिंबा न मिळाल्याकारणाने मि. आबरहार्ट ह्यांनी आतां एक दुसरी शकल काढली आहे. तिचा उद्देश भांडवलावरील व्याजाचा दर शून्य करून सरकारला कर्जाऊ पैसा उणे २ टक्के दराने मिळावा हा आहे. ह्या कल्पनेतले तत्व असे आहे. आपल्या अपेक्षेप्रमाणे व्याज न मिळाल्यास पैसेवाले लोक तो रिकामा पडून राहून देतात आणि त्यामुळे व्यापार-धंद्यांत भांडवल येत नाही व बेकारी उत्पन्न होते. नाशवंत माल दुकानदारांस येईल त्या किंमतीस काढून टाकावा लागतो, त्याप्रमाणे आपला पैसा कर्जाऊ न दिल्यास किंवा अन्य तऱ्हेने न उपयोगांत आणल्यास नुकसान होईल असे पैसेवाल्या लोकांस वाटेले तेव्हांच ते कर्जे देण्यास किंवा खर्च करण्यास तयार होतील. व्याजाचे दर कमी होऊन उद्योगधंद्यांत ज्यास्त भांडवल गुंतेल तर औद्योगिक चलती होईल ह्यांत शंका नाही. म्हणून आल्बर्टाच्या सरकारने आपली देणी भागवण्यासाठी दोन वर्षे मुदतीच्या बिनव्याजी नोटा काढण्याचे योजिले आहे. त्या ज्यांच्या हातीं जातील, त्यांनी त्यांच्या दर्शनी किंमतीचा एक टक्का ह्या प्रमाणांत दर आठवड्यास सरकारकडून तिकिटें विकत घेऊन त्यांस चिकटवली पाहिजेत. असे न झाल्यास नोटांची किंमत कमी कमी होत जाईल, आणि ह्या नुकसानीच्या भीतीने त्या धारण करणारे लोक त्या उपयोगांत आणतील. नोटांची किंमत उतरत जाऊं देण्याऐवजी बिनव्याजाने त्यांची रकम कर्जाऊ दिलेली बरी, ह्या विचाराने लोक पैसा खर्चण्यास उद्युक्त होतील. बरे, नोटा काढणाऱ्या सरकारचा ह्या व्यवहारांत फायदाच आहे. नोटांवर लावावयाच्या तिकिट्यांच्या विक्रीचे कराचे उत्पन्न त्यास मिळेल. नोटांची दर्शनी किंमत दोन वर्षांच्या मुदतीनंतर परत यावयाची त्या वेळेस त्यांवर १०४ आठवड्यांचे १०४ टक्के इतकी रकम तिकिट्यांच्या उत्पन्नाच्या स्वरूपांत अगोदरच सरकारच्या हातीं आलेली असणार. म्हणजे सरकार दोन वर्षेपर्यंत रकम वापरून परत करणार व त्यावर कराचे उत्पन्न १०४ टक्के मिळवणार आणि अशा तऱ्हेने त्यास दरसाल दर शेकडा उणे २ टक्के व्याज पटणार !

आल्बर्टाच्या पोतडीत आणसी कित्येक योजना आहेत. त्यांचे मार्गांतली पहिली अडचण, प्रांतिक सरकारास चलन व बँकिंग ह्यांचे संबंधांत कायदे करण्याची सत्ता आहे की नाही ह्याबद्दलची शंका, ही होय. कॅनडाची राजकीय घटना व राष्ट्रीय कायदे ह्यांच्याशी विसंगत असलेल्या आर्थिक क्षेत्रांतल्या योजना बेकायदेशीर ठरल्यास सगळ्याच ग्रंथ आटोपला. आल्बर्टा सरकारच्या नोटा व्यवहारांत लोकांनी स्वीकारल्याच पाहिजेत अशी कायदेशीर सक्ती वरील योजनेत नसल्याने पैसा समाजांत सेव्हणे कठिण होईल आणि योजनेचा हेतु साध्य व्हावयाचा नाही ही अडचण आणसी आहेच. परंतु असल्या अडथळ्यांस न जुमानतां मि. आबरहार्ट ह्यांनी आपले प्रयत्न चालूच ठेवले आहेत. लोकांच्या हातांत चलन नाही, म्हणून त्यांस बेकारी व मंदी भोवते आणि ती नाहीशी करण्याचा उत्कृष्ट व सोपा मार्ग म्हटला म्हणजे जनतेमध्ये फुकट चलन वांटणे हा होय, ह्या कल्पनेने त्यांस वेरले आहे. आल्बर्टामध्ये नुकताच एक कायदा पास झाला आहे त्या अन्वये एक "पतगृह" स्थापन व्हावयाचे असून ज्या नागरिकांस पतीच्या स्वरूपांत चलन हवे असेल त्यांची नावे तेथे दाखल करून घेतली जातील. ह्या संस्थेच्या शाखा चोहोंकडे काढण्यांत येतील आणि विशिष्ट अटी मान्य करून आपली नावे नोंदवणारांस सरकारी नोटा वापरण्यास देण्यांत येतील. ह्या नोटांच्या मोबदला रोस चलन मागण्याचा कोणासहि हक्क असावयाचा नाही. या कारणाने नोटा व्यवहारांत सेव्हल्या नाहीत तर कॅनेडिअन राष्ट्रीय नाण्याच्या म्हणजे डॉलरच्या मानाने त्याची किंमत उतरेल आणि बाहेरच्या व्यापाराची गैरसोय होईल. नोटा सर्रास स्वीकारल्या गेल्या तर आल्बर्टांतले बाजारभाव चढतील व हुंडीचा दर प्रतिकूल होईल. अडचणी उत्पन्न करणारे हे परिणाम घडून येऊं नयेत म्हणून आल्बर्टाचे सरकार अनेक उपाय योजणार असून त्यांचे योगाने भांडवल व चलन ह्यांचा भरपूर पुरवठा होऊन औद्योगिक चलतीस उत्तेजन मिळेल पण इतर भानगडी उपास्थित होणार नाहीत, अशी पुरस्कर्त्यांस आशा वाटत आहे. उदाहरणार्थ, बाजारभावांत फाजील चढउतार होऊं न देण्यासाठी एक बोर्ड स्थापन व्हावयाचे असून पदार्थांच्या किंमती स्थिर राखण्याचे काम त्याचेकडे सोंपवण्यांत येणार आहे. आल्बर्टांत चाललेल्या प्रयोगांकडे जगाचे लक्ष लागून राहिल, हे सांगायलास नको.

आर्थिक सुस्थिति व लोकसंख्येची वाढ

प्रो. कार सॉडर्स ह्यांच्या लोकसंख्येवरील प्रश्नासंबंधीच्या पुस्तकाचे परीक्षण करताना प्रो. लास्की लिहितातः—

“पॅलेस्टाइनमध्ये वसति करण्यास गेलेल्या ज्यू लोकांमध्ये जननाचे प्रमाण अधिक कां आढळते? त्याचे कारण, तेथे आशादायक वातावरण असून आपली जन्मभूमि ज्यूनय करण्याची त्यांस आशा वाटते, हे होय. आर्थिक स्थैर्य व मुळांसाठी तरतूद करताना स्वतःच्या सुस्थितीवर घाला न येण्याच्या शाश्वतीसंबंधी लोकांस खात्री पटली म्हणजे लोकसंख्येचा प्रश्न सुटण्यास वेळ लागणार नाही. ह्या शाश्वतीखेरीज केवळ सरकारी प्रयत्नांनी जननाचे प्रमाण बदलणे शक्य नाही. मुले होण्यामुळे आर्थिक अडचण उपास्थित होत असेल, तर आईबाप संतती न होण्याची खबरदारी घेतील. अमेरिकेस गेल्या शतकांत आलेला अनुभव व रशियाचा संतती-नियमनासंबंधांत बदलेला दृष्टिकोन, ही वरील सिद्धांताचीच उदाहरणे आहेत.”

स्फुट विचार

हिंदुस्थानची हुंडणावळ कायम ?

फ्रेंच हुंडणावळीचा दर बदलण्याचे निश्चित होऊन ह्या फेर-बदलाशी स्वतःची हुंडणावळ जुळती करण्याचे अनेक युरोपियन राष्ट्रांनी ठराविल्याने हिंदुस्थानच्या ह्या संबंधातील घोरणाचा फेरविचार होणे आवश्यक आहे असे असेंब्लीच्या सभासदांस वाटणे स्वाभाविक आहे. हिंदी चलन ब्रिटिश पौंडाशी दर रुपयास १८ पेन्स ह्या दराने बद्ध करून टाकण्यांत आले आहे आणि त्यास स्वतंत्र हालचाल करण्याचे सामर्थ्य नाही. ब्रिटिश पौंड स्ट्रॅलिंग हे आमच्या रुपयाचे अंतिम माप झाले आहे आणि हिंदी चलनाचे परराष्ट्रीय मोठे पौंडाच्या किंमतीवर अवलंबून आहे. रुपयाचा १८ पेन्साचा दर योग्य नाही आणि तो उतरवला पाहिजे अशी मागणी कित्येक वर्षे लोकमत करित आले असता सरकार त्या दरासच चिकटून राहिले आहे. हिंदी चलनाचे परावलंबन दूर होण्यास सध्याची संधि अनुकूल आहे, ह्या बुद्धीने लेजिस्लेटिव्ह असेंब्लीत ह्या प्रश्नाचा तातडीने विचार व्हावा म्हणून कामाच्या तहकुबीची सूचना लोकपक्षातर्फे मांडण्यांत आली, तिला सर जेम्स ग्रिग यांनी सरकारच्या बाजूने विरोध केला. तरीही अध्यक्षांनी सूचनेची चर्चा होण्यास हरकत नाही असा निर्णय दिला. तथापि, सार्वजनिक हिताच्या दृष्टीने ही चर्चा हितकारक नाही, असे कारण सांगून गव्हर्नर जनरल ह्यांनी आपल्या अधिकारांत तिला परवानगी नाकारली. हिंदी हुंडणावळीबाबत काय घोरण आखले जावे ह्याचा विचार असेंब्लीत याप्रमाणे होऊ शकला नाही तरी सर जेम्स ग्रिग ह्यांनी संक्षिप्त रीतीने सरकारच्या म्हणण्याचे दिग्दर्शन केलेच. चर्चा व्हावी किंवा नाही ह्या बाबीचाच निर्णय होण्यापूर्वी हुंडणावळीच्या दरांत फेरबदल होण्याच्या इष्टानिष्ठतेविषयी सर जेम्स ग्रिग ह्यांस भाषण करता येत नाही असा मुद्दा लोकपक्षाच्या बाजूने उपास्थित करण्यांत आला. परंतु मिळालेल्या संधीचा फायदा घेऊन फटनवीसांनी हिंदी हुंडणावळीत ढवळाढवळ करणे चुकीचे व अनिष्ट होईल हे सरकारचे मत सांगून टाकलेच. मुख्य सूचनेच्या चर्चेस गव्हर्नर जनरल ह्यांनी परवानगी देण्याचे नाकारल्यामुळे दुसरी बाजू लोकप्रतिनिधींस मात्र पुढे मांडता आली नाही आणि हे सर्व प्रकरण एकतर्फी रीतीने निकालांत निघाले.

सहकारी ऑडिट फीची वसुली

१९३२-३३ साली ऑडिट फी वसूल होऊन सरकारांत जमा कितती झाली व सुपरवायझिंग यूनियन्सना त्यांतून ग्रॅट कितती देण्यांत आली, अशा अर्थाचा एक प्रश्न मुंबई कायदेमंडळांत विचारण्यांत आला होता, त्यास उत्तर देतांना शिक्षण-मंत्र्यांनी विविष्ट आकडे सादर केले. ह्यासंबंधांत अनेक जादा प्रश्नोत्तरे झाली. तथापि, त्यांमध्ये मुख्य प्रश्नाचे रहस्य स्पष्ट झाले नाही. वस्तुस्थिति अशी आहे की, १९३१ सालापर्यंत ५० हजारांपेक्षा ज्यास्त खेळत्या भांडवलाच्या सेंट्रल व अर्बन बँका आणि हौसिंग सोसायट्यांखेरीज बाकी सर्व सहकारी सोसायट्यांचे ऑडिट सरकार. मोफत करीत असे. २९ डिसेंबर १९३० च्या सरकारी ठरावाने शेतीच्या सोसायट्यांवरहि ऑडिट फी बसविली गेली. ह्या फीच्या वसुळीतून सरकारी खजिन्यांत दरसाल २५ हजार

रुपये देण्यांत यावे व उरलेल्या रकमेचा विनियोग सरकारने सुपरवायझिंग यूनियन्सना सबसिडी देण्यासाठी करावा असे ठरावांत म्हटले होते. शिक्षण-मंत्र्यांनी दिलेल्या आकड्यांवरून असे दिसते, की सरकारने आपल्या जाहीर केलेल्या घोरणाप्रमाणे सुपरवायझिंग यूनियन्सना सबसिडी दिलेली आहे, तरीहि २५ हजारांपेक्षा बरीच मोठी रकम सहकारी चळवळींतून बाहेर जाऊन सरकारच्या खजिन्यांत दाखल झाली असली पाहिजे. शेती पत-पेढ्याकडून घेतलेल्या फीचा विनियोग सर्वस्वी त्यांचे उपयोगाकरिता व्हावा आणि तिच्या जमेपैकी पंचवीस हजार रुपयांपेक्षा अधिक रकम सरकारच्या सर्वसाधारण उत्पन्नांत समाविष्ट होऊ नये ही सहकारी कार्यकर्त्यांची मागणी वाजवी होती.

ऑडिट फीचा विनियोग

सोसायट्यांचे हिशेब तपासण्यासाठी सरकारचा दरवर्षी सर्व होतो, त्यांतला काही अंश शेती-पतपेढ्यांवर बसवल्या जाणाऱ्या ऑडिट पट्टीतून भागावा, म्हणजे सहकारी खात्यावरील सरकारी खर्चात त्या मानाने बचत होईल. हा नवीन ऑडिट फीच्या जमेतून २५ हजार रुपये काढून घेण्याविषयीच्या सरकारी ठरावाचा मुख्य हेतु होता. त्यास अनुसरून सदरहु रकम बाजूस काढली व ठरावाप्रमाणे सुपरवायझिंग संस्थांस ग्रॅन्टस दिल्या असतांही नवीन ऑडिट फीच्या वसुळांतून शिलक कितती राहिली आणि त्या पैशाचे काय झाले ह्याची माहिती कायदे-मंडळापुढे येणे आवश्यक होते. ही शिलक रकम सरकारच्या सर्वसाधारण उत्पन्नांत जमा केली न जातां बाजूस काढून ठेवण्यांत यावी आणि तिचा उपयोग सहकारी चळवळीप्रीत्यर्थ केला जावा अशी सूचना प्रांतिक इन्स्टिट्यूटने सरकारास केली होती. परंतु तिच्याकडे विशेष लक्ष दिले गेले नाही व हिशेबाच्या अढचणीच्या मुद्यावर ती फेटाळली गेली असे दिसते. गेली कांही वर्षे इन्स्टिट्यूटला सरकारने वजेटांतील रकमेपेक्षा जादा ग्रॅट दिली आहे, ती विचारांत घेतली असतांही ऑडिट फीच्या जमेत सालोसाल कितती शिलक उरली व ती सर्वसाधारण सरकारी उत्पन्नांत गेली असल्यास ती रकम कसकशी "लॅम्स" झाली ह्याची माहिती प्रसिद्ध होणे जरूर आहे. शिलक ऑडिट फीचा स्वतंत्र फंड निर्माण करणे अशक्य होते असे वाटत नाही. निदान गेल्या पांच वर्षांत ही रकम तरी कितती झाली आणि तिचा विनियोग कोणत्या रीतीने करण्यांत आला ह्याचा तपशील सहकारी जनतेस मिळण्यास हरकत असू नये. जादा ऑडिट फीचा पैसा सहकारी संस्थांचा असून त्यावर सरकारने हक्क सांगू नये असे प्रो. काळे ह्यांनी, मागील प्रांतिक सहकारी परिषदेत, सर फ्रेडरिक साइक्स ह्यांचे आभार मानण्याच्या ठरावावर भाषण करतांना निश्चून सांगितले होते. त्यासंबंधांत सरकारने काय घोरण ठेवले आहे ह्याची माहिती लोकांस मिळणे आवश्यक आहे. परवांच्या कायदेमंडळांतील प्रश्नोत्तरांतून ती बाहेर येऊ शकली नाही तरी ती अन्य रीतीने व अन्य प्रसंगी प्रसिद्ध होणे अगत्याचे आहे, ह्यांत दुमत होण्याचे कारण नाही.

कॉमनवेल्थ विमा कंपनी लि.

वरील कंपनीच्या कारभारास आतां सात वर्षे पूर्ण झाली असून तिच्या प्रगतीची गति अखंड राहिली आहे. कंपनीची लोकप्रियता वाढत्या प्रमाणावर आहे व महाराष्ट्राबाहेरहि तिचा जम उत्तम तऱ्हेने बसला आहे. मुंबई व दिल्ली येथे तिच्या शाखा स्थापन

झाल्या आहेत. सध्याच्या परिस्थितीत आपला पैसा सुरक्षितपणे परंतु क्फायतशीर रीतीने व्याजी लावणे सर्वच कंपन्यांस विकट झाले आहे, ह्यांत शंका नाही. घरांचे तारणावर रकमा देणे व सरकारने गॅरंटी दिलेल्या रेल्वे कंपन्यांच्या भागांत पैसे गुंतविणे, ह्या मार्गाचा कॉमनवेलथने केलेला अवलंब विभे-दारांच्या व भागीदारांच्या हिताचाच आहे. कंपनीचे सुमारे १३ लक्ष रुपये घरांच्या पहिल्या गहाणावर देण्यांत आलेले आहेत, १३ लक्ष रुपये दर्शनी किंमतीचे तिचे सरकारी रोखे आहेत व ५० हजार रुपये रेल्वे शेअर्समध्ये गुंतविण्यांत आले आहेत. कंपनीच्या कामांतील लॅप्सचे प्रमाण मागील वर्षाप्रमाणेच कमी (२५%) राहिले आहे. व्यवस्थेच्या खर्चाचे प्रमाण उतरत असून, लवकरच ते आणखी कमी होईल, अशी अपेक्षा आहे. कॉमन-वेलथ कंपनीने अल्पावधीत मिळविलेली मान्यता व लोकप्रियता अभिनंदनीय आहे, ह्यांत संशय नाही.

“ दि बाँबे को. कार्टर्ली ”

वरील त्रैमासिकाचा सप्टेंबरचा अंक प्रसिद्ध झाला आहे. हंगेरी देशामधील शेतकऱ्यांच्या मध्यवर्ती सहकारी यूनियनची हकीकत पहिल्या लेखांत देण्यांत आली आहे. आर्बिट्रेशन व मुदतीचा कायदा, ग्रामसंघटनेचे स्वरूप व मर्यादा, मुंबई इलाख्यातील सहकारी चळवळीचे निरीक्षण, ब्रह्म-देशांतील सहकारी चळवळ, शेतकऱ्यांच्या कर्जबाजारीपणाचा प्रश्न, इत्यादि विषयांवर वाचनीय लेख त्यामध्ये आले आहेत. अहमदनगर जिल्ह्यातील सहकारी चळवळीची तपशीलवार संपूर्ण माहिती देणारा श्री. जी. के. प्रधान ह्यांचा लेख उद्बोधक आहे. त्यामध्ये लेखकाने नगर जिल्ह्यातील चळवळीची आरंभापासून हकीकत दिली असून तेथील सोसायट्यांसंबंधी व कार्यासंबंधी खुलासेवार चर्चा केली आहे. कार्टर्लीची नेहमीची सदरेही वाचनीय आहेत. एकंदरीने हा अंक विचार-प्रवर्तक असा झाला आहे.

“ दि इंडियन कोऑपरेटिव्ह रिव्यू ”

ऑल इंडिया कोऑपरेटिव्ह इन्स्टिट्यूटस असोसिएशनच्या ह्या मुसपत्राचा जुलै महिन्याचा अंक प्रसिद्ध झाला आहे. निर-निराळ्या प्रांतांतील सहकारी चळवळीचा आढावा घेणारे लेख वरील ताज्या अंकांत आले आहेत. मालाचा उठाव करण्यासाठी सहकारी भांडवलाची योजना, सहकारामुळे होणारे आर्थिक व नैतिक फायदे, इत्यादि विषयाची चर्चा करणारे लेखहि त्यामध्ये आहेत. इतर ठिकाणी प्रसिद्ध झालेल्या महत्त्वाच्या माहितीचे उतारे, अभिप्राय, इत्यादि सदरे नेहमीप्रमाणे देण्यांत आली आहेत.

टेलिफोनचा वापर वाढत चालला

मुंबई, कलकत्ता, कराची, मद्रास व रंगून येथील टेलिफोन कंपन्यांस दिलेल्या परवान्यांची मुदत १९६३ चे आधी भरत नाही. तथापि १९४३ मध्ये सदरहु कंपन्यांची मालमत्ता स्वतःच्या मालकीची करण्याचा अधिकार सरकारने राखून ठेवलेला आहे.

सिमला येथील ऑटोमॅटिक टेलिफोन एक्सचेंज हिंदुस्थानां-तील सर्वांत पुरातन असून ब्रिटिश साम्राज्यांतहि त्याच्या इतके जुने एक्सचेंज फारसे आढळणार नाहीत.

कलकत्ता व असनसोल ही शहरे टेलिफोनने प्रथम जोडली गेली. दिल्ली-सिमला व पुणे-मुंबई टेलिफोन नंतर आले.

दूरदर्शनाची दिव्यदृष्टि (टेलिव्हिजन)

एका काळी सर्वथा अशक्य वाटणाऱ्या गोष्टी आतां शक्य व प्रत्यक्ष अनुभवाच्या अशा होऊं लागल्या आहेत. तारांच्या मार्फतचा व बिनतारेचा संदेश, ग्रामोफोन, चित्रपट, विमाने, ह्यांचे चमत्कार नित्य परिचयाचे होऊन त्यांची मजल खेडेगांवांपर्यंतहि जाऊन पोहोचली आहे. शेकडों, हजारों मैल दूरच्या अंतरावर गाणे किंवा भाषण चालले असतां ते ध्वनिक्षेपक यंत्राच्या द्वारे घरांत किंवा बाजारांत कोणासहि ऐकू येईल अशी सोय झाली आहे. आधुनिक भौतिक शास्त्रांच्या प्रगतीस मर्यादाच नाही असे वाटण्यास लावणारा प्रत्यक्ष अनुभवाचा पुरावा प्रत्यही नवा, नवा उपलब्ध होत आहे. काल आणि स्थळ ह्यांनी अबाधित अशा रीतीने दूरचे आवाज ऐकू येणे शक्य झाले, त्याप्रमाणे कोठेहि बसून दूरचे पहातां येण्याची शक्ति सामान्य माणसास येईल काय ह्याविषयी आजवर कुतूहल व शंका वाटत होती. ह्याहि बाबतींत भौतिक शास्त्रांच्या प्रगतीचा वरदहस्त फलद्रूप झाल्याची संतोषदायक बातमी अलीकडे प्रसिद्ध झाली आहे. हजारों मैल दूर चाललेले संगीत रेडिओवरून ऐकू येते, तसा बोलणाराचा व गाणाराचा आविर्भाव हाहि प्रत्यक्ष दिसण्याची व्यवस्था पद्धतशीरपणाने करता येणे शक्य झाले आहे. दूरदर्श-नाच्या दिव्यदृष्टीसंबंधाचे (टेलिव्हिजनचे) प्रयोग इंग्लंडमध्ये बरेच दिवस चालले होते. त्यांस यश येऊन सामान्य जनतेच्या आटोक्यांत हा नवा चमत्कार येणार आणि तो बहुसंख्य लोकांस अनुभवण्यास मिळणार अशी स्पष्ट चिन्हे दिसत आहेत. ब्रिटिश ब्रॉडकास्ट कंपनीने नुक-तांच लंडन शहराच्या उत्तर विभागांत टेलिव्हिजनचा प्रात्य-क्षिक प्रयोग करून दाखविला. टेलिव्हिजनची सामुग्री जवळ अस-लेल्या लंडनच्या अनेक नागरिकांस वक्ते, नट, नर्तक व साहि-त्तिक ह्यांचे कार्यक्रम घरांत बसून ऐकावयास व पहावयास मिळाले. ह्या प्रयोगावरून रेडिओ व चित्रपट ह्यांचेप्रमाणे दूरदर्श-नहि मामुली व नित्यपरिचयाचे होण्यास फारसा काळ लोटणार नाही अशी आशा उत्पन्न झाली आहे. हिंदुस्थानांत हा प्रकार केव्हां चालू होणार इकडे आतां लक्ष लागल्यावांचून रहाणार नाही.

खादी व खेडेगांवी उद्योगधंदे ह्यांचे प्रदर्शन

(फैजपूर : ता. २५ ते ३१ डिसेंबर १९३६)

राष्ट्रभेच्या ५० व्या अधिवेशनाचे वेळीं फैजपूर (पूर्व खान-देश) येथे खादीचे व खेडेगांवी उद्योगधंदेचे प्रदर्शन भरवि-ण्यांत येणार आहे. ते पहाण्यासाठी खानदेश, व-हाड, मध्यप्रांत, इत्यादि भागांतील खेड्यांपाड्यांतून अनेक लोक येतील. हे नवे गिन्हाइक साघण्यास वरील प्रदर्शनामुळे उत्कृष्ट संधि मिळणार आहे. प्रदर्शनाची मांडणी अगदी साधी केली जाईल व आजूबाजूच्या खेड्यांतील लोकांस सोईस्कर अशा वेळेस (दुपारी १२ ते सायं-काळी ५पर्यंत) प्रदर्शन खुले ठेवण्यांत येईल. शो-केसेस, पेट्रोमॅक्सचे दिवे, हात कंदील, इत्यादि आगाऊ कळविल्यास भाड्याने मिळतील. स्टॉल्स मुशोभित करण्यासाठी फक्त खादीच वापरतां येईल. प्रत्येक स्टॉलला २० ते ५० रु. भाडे पडेल. माहितीपत्रक व नियम ह्यांसाठी पोस्ट बॉक्स ४७२, मुंबई, अगर फैजपूर येथील पत्त्यावर लिहावे. १ नोव्हेंबर ही स्टॉल्स घेण्याची अखेरची तारीख आहे.

बाशीं येथें कै. वा. भाऊसाहेब साने यांचें स्मारक

प्रो. काळे यांचें भाषण

बाशीं सेंट्रल को-ऑपरेटिव्ह बँकेचे उत्पादक, कै. वा. भाऊसाहेब साने यांचें स्मारक म्हणून त्या संस्थेचे इमारतीवर एक दिवाणखाना बांधण्यांत आला आहे आणि त्याचा उद्घाटन समारंभ ता. २७ सप्टेंबर रोजी प्रो. काळे ह्यांचे हस्तें झाला. बँकेचे सभासद व गांवांतील प्रतिष्ठित गृहस्थ सभेस उपस्थित असून एकंदर समाज मोठा जमला होता. इलाख्यांतील अत्यंत जुन्या सहकारी संस्थांमध्ये बाशींच्या बँकेची गणना होते. वर्षानुवर्ष तिची सारखी प्रगति होत आली आहे, ह्याचें मुख्य कारण, तिचे उत्पादक व चालक ह्यांनी बँकेच्या व्यवहारांत लक्ष घालून तिची कार्यक्षमता कायम ठेवली आहे, हें होय. न्यायमूर्ती रानडे ह्यांचें राष्ट्रीय ध्येय व समाजोपयोगी कार्य ह्यांची छाप कै. वा. भाऊसाहेब साने ह्यांच्यावर पडली होती व त्यांचा पुण्याच्या 'ज्ञानप्रकाश'शी अनेक वर्षे निकट संबंध होता, ही गोष्ट प्रो. काळे यांनी आपल्या भाषणांत प्रामुख्याने सांगितली. सहकारी चळवळ हिंदुस्थानांत सुरू होतांच तिचा उपयोग बहुजन समाजास करून देतां येईल ह्या बुद्धीने भाऊसाहेबांनी तिचा पुरस्कार हातीं घेतला. त्यांची भाषणे व लेख ज्यांनी वाचले आहेत, त्यांस भाऊसाहेबांची नितांत निष्ठा व कळकळ यांची कल्पना सहज येण्यासारखी आहे. व्यापाराचें प्रमुख ठिकाण अशाविषयी बाशी शहराची ख्याती पिढ्यान् पिढ्या चालत आली आहे आणि भाऊसाहेबांनी महाराष्ट्र भर सहकारी चळवळीचा प्रचार करून तिचे प्रमुख नेते म्हणून लोकादर संपादन केला, त्याचे योगानें त्या कीर्तीमध्ये भर पडली आहे. वरील आशयाची प्रस्तावना करून प्रो. काळे ह्यांनी श्रद्धावान, स्वार्थत्यागी व मेहनती पुढाऱ्यांचें महत्व सहकारी चळवळीस किती आहे, ह्याचें विवेचन केलें. पाश्चात्य देशांमध्ये ध्येयवादी नेत्यांच्या सतत श्रमामुळेच तेथील सहकारी संस्थांत जिवंतपणा टिकला आहे. त्याचें अनुकरण हिंदुस्थानांत होणें अगत्याचें असून त्या बाबतींत कै. वा. भाऊसाहेब ह्यांचा कित्ता होतकरू कार्यकर्त्यांनी गिरवला पाहिजे. भांडवलशाही ह्या नांवानें संबोधल्या जाणाऱ्या आर्थिक घटनेतले दोष टाळून सामान्य स्थितीतल्या लोकांस आपली रहाणी व उद्योगधंदा सुधारण्यास सहाय्य करणें आणि वैयक्तिक नफेबाजीचें उच्चाटन करून परस्पर-सहाय्य व सेवा ह्यांचा परिपोष करणें हा सहकारी चळवळीचा हेतु आहे. ह्या ध्येयवादास व्यावहारिकपणाची जोड असावी लागते, आणि ती मिळेल तरच सहकारी संस्था यशस्वी होतात. शिक्षण व संघटन ह्यांचा कार्यक्रम सारखा चालू ठेवला म्हणजेच सहकाराचीं तत्वे जनतेच्या अंगी बाणतात. हेंच काम कै. वा. भाऊसाहेबांनी तत्परतेने, चिकाटीने व उत्साहानें केलें, आणि त्यांचें स्मारक बाशीं सेंट्रल बँकेच्या इमारतीवर दिवाणखाना चढवून करण्यांत आलें आहे, हें सर्वस्वी उचित आहे. त्यांच्या कामगिरीचें उदाहरण ढोळ्यापुढें ठेवून बँकेचे चालक आजपर्यंत कारभार करीत आले. तसाच क्रम पुढें चालो आणि या संस्थेस उचरोत्तर अधिक यश लाभो अशी इच्छा शेवटीं प्रकट करून प्रो. काळे ह्यांनी आपलें भाषण संपविलें.

शेतकऱ्यांचा कर्जबाजारीपणा कसा कमी होईल ?

मि. डार्लिंग ह्यांचा अभिप्राय : सहकारी चळवळीची उपयुक्तता

हिंदुस्थानांतील शेतकऱ्यांच्या कर्जबाजारीपणासंबंधी चौकशी करावी, अशा अर्थाची लोकपक्षाची सूचना ७४ विरुद्ध ४१ मतांनी असेंब्लीत नुकतीच पास झाली आहे. प्रांतिक सरकारांकडे बोट दाखवून आपली जबाबदारी टाळण्याचा हिंदुस्थान सरकारचा विचार नाही, असें सर गिरिजाशंकर वाजपेयी ह्यांनी सूचनेवरील चर्चेत सांगितलें. प्रांतांनी ह्या बाबत कायदे केले आहेत. त्यांचे परिणाम काय होतात हें पाहिलें पाहिजे, असेंही ते म्हणाले. शेतकऱ्यांच्या उत्पन्नांत वाढ होणें हा त्यांच्या कर्जबाजारीपणावरील तोडगा आहे, व त्याकरितां शेतीच्या मालाच्या किंमतींत सुधारणा होणें जरूर आहे, असें मि. मॉर्गन म्हणाले. जमिनीच्या तुकड्यांचें एकत्रीकरण, दुय्यम उद्योगधंध्यांची तरतूद, शेतीच्या जनावरांमध्ये सुधारणा, मालाचा उठाव योग्य रीतीने होण्याच्या योजना, इत्यादि संबंधांतले प्रश्नही त्याशी निगडित आहेत व कर्जबाजारीपणांतून मुक्त होण्याची व कर्जे होऊं न देण्याची जरूरी शेतकऱ्यांस पटली पाहिजे असा त्यांच्या म्हणण्याचा आशय होता.

पंजाबमधील शेतीचा प्रत्यक्ष अनुभव असलेले व शेतीच्या धंद्यास सहाय्य करण्यासाठी रिझर्व्ह बँकेचा एक स्वतंत्र विभाग स्थापन करण्यासंबंधी सद्या देण्याकरितां हिंदुस्थान भर चौकशी करण्यासाठी सरकारने नेमलेले, मि. एम. एल. डार्लिंग, ह्यांस 'तज्ज्ञ' ह्या नात्याने असेंब्लीचे तात्पुरते सभासद नेमण्यांत आलें होतें. ते म्हणाले: "कर्जबाजारीपणाचें स्वरूप आतां सर्वास परिचयाचें झालेलें आहे. उत्पन्नाचे मानानें शेतकऱ्यांचें कर्ज फाजील आहे. तथापि वीस इतर देशांतील परिस्थिति येथील स्थितीहून भिन्न नाही. सावकारांवर बंधने घालणारे कायदे करून हा प्रश्न सोडवूं पहाणें योग्य नाही. तडजोडीने कर्जाची रकम सर्वसाधारणपणें शेकडा चाळीस कमी होईल. तथापि, कर्जाचा प्रश्न सोडविण्यास सहकारी चळवळीसारखें दुसरें साधन नाही. एकट्या पंजाबांत २३ हजार सहकारी पतपेढ्या असून त्यांचें भांडवल १२ कोटि रुपये आहे. ह्या चळवळींतूनच आशेचा मार्ग आहे."

गृहमंत्री, सर हेन्री क्रेक, हे म्हणाले, कीं प्रांतिक सरकारांनी ह्या प्रश्नासंबंधांत तीस वेगवेगळे कायदे केलेले आहेत व त्यांचा परिणाम लक्षांत घेऊनच पुढें काय करणें आवश्यक आहे ह्याचा निर्णय करतां येईल.

MARATHE & Co.

ENGINEERS & IRON FOUNDERS

WORKS :

Natu Bag,

Bhikardas

Road,

POONA 2

Can undertake to do any sort of casting.

We also manufacture WEIGHTS according to the Bombay Weights & Measures Act.

Our prices are very competitive.

OFFICE :

978-79,

Sadashiv.

POONA 2

सहकारी चळवळ

बेळगांव डि. सेंट्रल को. बँक लि., बेळगांव

	हजार रु.		हजार रु.
भाग भांडवल:	२०३	शिलक, रोख व बँकांत:	२३४
गंगाजळी:	७६३	ठेवी:	९४०
इतर फंड:	६५३	कर्जे:	७४६
ठेवी:	१६६५	गुंतविलेल्या रकमा:	९८
१९३५-३६चा नफा:	१७	हेड ऑफिस इमारत:	१९

साल अखेर बँकेचे सेत्रते भांडवल २० लक्ष रुपये आहे, त्यापैकी ११ लक्ष रुपये प्रांतिक बँकेत व इतर बँकांत ठेव म्हणून ठेवलेले आहेत. अहवालाचे वर्षी फक्त १३ लक्ष रुपयांचे कर्ज सोसायट्यांस दिले गेले. प्रचलित मंदी व बेळगांव जिल्ह्याच्या कित्येक भागांत पडलेला दुष्काळ, ह्याचा हा परिणाम आहे. सोसायट्यांकडून सुमारे ३ लक्षांची वसुली झाली व सालअखेर ६० हजार रुपये थकबाकी राहिली. गेल्या वर्षी हा आंकडा १ लक्ष ३४ हजार रुपये इतका होता. कर्जाच्या मुदती वाढवून देण्याचे घोरण स्वीकारणे कांहीं जिल्ह्यांत अपरिहार्य झाले आहे. अशा प्रतिकूल परिस्थितीमध्ये बँकेने आपला व्यवहार वाढविण्यासाठी सभासदांस वैयक्तिक कर्जे देण्याकडे ज्यास्त लक्ष पुरविणे श्रेयस्कर होईल असे वाटते. त्यामुळे बँकेचा पैसा गुंतविण्यास साधन उपलब्ध होऊन, इतर बँकांत मोठ्या ठेवी राखण्याचे कारण उरणार नाही. ह्या दृष्टीने पहातां जुन्या कर्जाफेडीकरतां जमीन गहाण बँकेच्या पद्धतीने कर्जे देणे, सोन्याच्या तारणावरील कर्जाचा दर उतरविणे, इत्यादि मार्गांनी बँकेचे व्यवहार वाढविण्याचे प्रयत्न चालू आहेत ही गोष्ट अभिनंदनीय आहे. सालअखेरच्या वाटण्या-जोग्या नफ्यापैकी भागीदारांस ५ टक्के दराने डिव्हिडंड वाटण्यासाठी १०३ हजारांचा विनियोग होईल व २ हजार रुपये सोसायट्यांस रिबेट देण्यासाठी उपयोगांत आणले जातील.

मुंबई प्रांतिक सहकारी लँड मॉर्गेंज बँक लि., मुंबई

वरील बँकेचे उद्घाटन मुंबईच्या गव्हर्नरांचे हस्ते ता. १५-१-३६ रोजी झाले. ३० जून अखेर बँकेचे भरणे झालेले भांडवल ३ लक्ष ६३ हजार रुपये होते. अहवालाचे मुदतीमध्ये नऊ प्राथमिक बँकांकडून ४ लक्ष रुपये कर्जाचे २१० अर्ज आले. त्यापैकी २ लक्ष ९१ हजारांचे १७७ अर्ज मंजूर करण्यांत आले. पांच प्राथमिक बँकांस ३७ अर्जादारांसाठी ६५ हजार रुपये कर्जाऊ देण्यांत आले. बँकेच्या व्याजाचा दर ४३ टक्के आहे व प्राथमिक बँका ६ टक्के दराने कर्जे देतात. ३० जून अखेर बँकेस ९,६३० रुपये तोटा आला, तो सुरवातीचा स्वर्च लक्षांत घेतां, अपरिहार्यच होता व सरकारच्या १० हजारांच्या ग्रँटमधून तो भागविला जाईल. सध्या बँक आपल्या भागांच्या भांडवलांतून कर्जे देत आहे, परंतु लवकरच डिबेंचर्सच्या रूपाने भांडवल उभारण्यांत येऊन कर्जाची मागणी पुरविताने येईल. लँड मॉर्गेंज बँकांचा उमकम यशस्वी करण्याची जबाबदारी प्रांतिक बँकेवर असून ती बँकेकडून पार पडेल, अशी आशा आहे. सर ललुभाई सामळदास हे बँकेचे अध्यक्ष आहेत व श्री. बी. व्ही. मर्देकर हे मॅनेजिंग डायरेक्टर आहेत.

कै. वा. साने ह्यांच्या चित्राचे अनावरण

बाशी येथील सोशल क्लबाचे, कै. वा. भाऊसाहेब साने हे एक संस्थापकांपैकी होते. त्यांचे एक चित्र स्मारक म्हणून क्लबाचे दिवाणसामन्यांत ठेवण्याचे सभासदांनी ठरविले होते. त्या चित्राचा अनावरण समारंभ प्रो. काळे ह्यांच्या हस्ते ता. २८ सप्टेंबर रोजी सकाळी करण्यांत आला. वेळ सकाळची असून हि समारंभास प्रमुख मंडळी हजर होती. सर्व पेक्षांच्या व घंघांतल्या लोकांस आणि सरकारी अधिकारी व बिनसरकारी नागरिक ह्यांस विचार-विनिमयाचे व करमणुकीचे सोशल क्लब हे एक सोयीचे साधन असते. असली संस्था स्थापणे व चालवणे हे एक समाजहिताचे कार्यच समजले पाहिजे, असे उद्गार प्रो. काळे ह्यांनी काढले आणि कै. वा. भाऊसाहेब साने ह्यांच्या व्यापक व दूरदृष्टि सार्वजनिक घोरणाचे कौतुक केले.

नवी सहकारी सोसायटी

मुंबई येथे टॅक्सी ड्रायव्हर्स कोऑपरेटिव्ह कन्झुमर्स सोसायटी स्थापन होण्याचे घाटत आहे. ह्या नियोजित सोसायटीचे भांडवल २५ हजार रुपये असावे असे ठरविण्यांत आले आहे.

दि बँक ऑफ बाशी लि.

वरील बँकेचे वसूल भांडवल १२ हजार रुपये असून ठेवींची रकम ७३३ हजार रुपये आहे. बँकेने सुमारे ७१ हजारांची कर्जे दिलेली आहेत. वर्षअखेर तिच्या व्यवहारांत १,३२५ रुपये नफा उरला, त्यांतून ५ टक्के दराने डिव्हिडंड वाटण्याचे ठरले. रिझर्व्ह फंडांत ५०० रुपये टाकण्यांत आले.

बाँबे कोऑपरेटिव्ह इन्शुरन्स सोसायटी लि.

३० जून अखेर संपलेल्या वर्षीत वरील सोसायटीने १३,१९,०५० रुपये किंमतीच्या एकूण १,८९१ विमा पॉलिसी दिल्या व १,८३१ नवे सभासद करून घेतले. लाइफ अँड इन्शुरन्स फंड ७१३ हजारांचा १ लक्ष ३२ हजार इतका झाला. आतां सोसायटीजवळ १ लक्ष ७२ हजार रुपये दर्शनी किंमतीचे सरकारी रोखे आहेत.

शेतीची उपकरणे पुरविणारी (इंप्रुव्हेंट) सहकारी सोसायटी, पाथर्डा

नगर जिल्ह्यांतील वरील सोसायटीच्या स्वतःच्या इमारतीचा उद्घाटन समारंभ ता. २७ सप्टेंबर रोजी जिल्हा लोकल बोर्डाचे अध्यक्ष, श्री. फिरोदिआ, ह्यांचे हस्ते झाला. ह्या सोसायटीचे संग्रही सुमारे २२५ नांगर इत्यादि उपकरणे असून ती सभासदांस भाड्याने देण्यांत येतात. १९३५-३६ अखेर सोसायटीस १,७०१ रुपये नफा झाला.

सेक्रेटरीजच्या परीक्षा

(जळगांव येथील जिल्हा इन्स्टिट्यूटचे सक््युलर)

प्रवेश अर्ज व फी पाठविण्याची तारीख : २५-१०-३६
को. सेक्रेटरीज परीक्षा अर्बन बँक सेक्रेटरीज परीक्षा
(फी: रु. ३) (फी: रु. ५)
ता. २२-११-३६ २४-११-३६
ते ते
ता. २३-११-३६ २६-११-३६

दि बृहन्महाराष्ट्र शुगर सिंडिकेट लिमिटेड, पुणे
(१)

साखरेच्या धंद्यातील नफ्याचें प्रमाण

दि बृहन्महाराष्ट्र शुगर सिंडिकेट लि. कंपनीची प्रत्यक्ष माहिती न घेतां वर्तमानपत्री पत्रव्यवहारानें व खासगी संभाषणांतून साखरेच्या धंद्यांत फायदा उरला नाहीं असा गैरसमज उत्पन्न करणारीं विधानें करणाऱ्या व्यक्ती आढळतात. त्यामुळें महाराष्ट्रांत साखरेच्या धंद्यांत नफ्याचें प्रमाण काय आहे तें थेंबें सविस्तर दिलें आहे.

महाराष्ट्रांतील साखर कारखान्यांना, साखरेच्या धंद्याला १९३२ सालीं हिंदुस्थान सरकारनें दिलेल्या संरक्षणाचा जितका फायदा झाला, त्यापेक्षां अधिक व कायमचा फायदा जावा जातीच्या उंसाची लागवड महाराष्ट्रांत यशस्वी झाली त्यामुळें झालेला आहे. जमिनी चांगल्या असल्यास जावा जातीचा उंस दर एकरां ६० टन येऊं शकतो व त्यांत साखरेचें प्रमाण ९ मण उसाला १ मण साखर असें असतें.

हल्लीं महाराष्ट्रांत जावा जातीच्या १० मण उंसाची एक मण साखर तयार होते व उंस चरकांत घातल्यापासून साखर तयार होऊन पोतें शिवीपर्यंत साखर तयार करण्याचा खर्च दरमणी २ रु. येतो. साखरेचा कारखाना ६०० ते १,००० टनांचा असल्यास साखर तयार करण्याचा खर्च दरमणी १ रु. ८ आ. पर्यंत असतो. कारखान्याला होणारा नफा उंसाच्या किंमतीवर व कणांवर अवलंबून असतो. ज्या कारखान्यानें दोन फूट पिंगट काळी माती व त्या साली मुरूम अशा जमिनी मिळविल्या असतील त्या कारखान्याला कमी खर्चांत उंसाचें पीक चांगलें येतें व उंस स्वस्त व चांगला कणदार मिळतो. दि बृहन्महाराष्ट्र शुगर सिंडिकेट लि. कंपनीची स्थापना महाराष्ट्रांतील इतर कारखान्यांपेक्षां विलंबानें झाली. परंतु, पुढील तीस वर्षांच्या चढाओढींत कारखाना यशस्वी रहावा म्हणून वरील प्रकारची जमीन संचालक मंडळानें तीस वर्षांच्या मुदतीनें घेतली आहे व जमीन कारखान्यापासून दोन ते अडीच मैलांच्या टापूंत असल्यामुळें वहातुकीचा खर्च कमी झालेला आहे. हल्लीं कंपनीला १० रु. टन या भावानें उंस पडतो. म्हणजे, दरमणी ६ आण्यांपेक्षां कमीच भाव पडतो. ज्या कारखानदारांनीं कारखाना लवकर उभा करावा म्हणून वरीलप्रमाणें निवड करून जमिनी घेतल्या नाहींत त्यांना जमिनी चांगल्या नसल्यामुळें व एका टापूंत नसल्यामुळें पिकाचा खर्च व वहातुकीचा खर्च जास्त येतो व उंस महाम पडतो.

साखरेच्या एक मणाचा खर्च

१० मण उंस दरमणी भाव ६ आणे	रु. ३-१२-०
एक मण साखर तयार करण्याचा खर्च	रु. २-०-०
एकूण	रु. ५-१२-०
साखरेवरील दरमणी जकात	रु. ०-१५-५
एकूण	रु. ६-११-५

हल्लीं जावा साखरेवर दर हंड्रेडवेटास ९ रु. १ आ. जकात आहे. म्हणजे दरमणी ६ रु. १० आ. ६ पै जकात आहे. मुंबईस हल्लीं साखरेचे भाव साली दिल्याप्रमाणें आहेत.

रेडी जावा	एक हंड्रेडवेट	एक बंगाली मण
केसर (संयुक्तप्रांत) १२ रु.	१२ रु. ८ आ.	९ रु. १४ आ.
		९ रु. ८ आ. ९ पै.

नुकसान सोसून व टाऊन ड्यूटी सोडून दरमणी २ रु. ११ आ. भावानें जावा साखर विकते असे रिपोर्ट आहेत. वरील भाव घेतला तरी जावा साखरेचा दरमणी हिंदुस्थानांत भाव (२ रु. ११ आ. + ६ रु. १० आ. ६ पै साखरेवरील दरमणी जकात) ९ रु. ५ आ. ६ पै होतो. पुणे, सोलापूर, पंढरपूर, मिरज, सांगली याठिकाणी उत्तर हिंदुस्थानांतील साखर पाठविणेस दरमणी १२ आ. रेल्वेभाडें पडते. यामुळें पुणे, अहमदनगर व सोलापूर या जिल्ह्यांतील साखर-कारखान्यांना वरील ठिकाणी दरमणी ९ रु. प्रमाणें भाव मिळतो. म्हणजे ९ रु. (६ रु. ११ आ. ५ पै) = २ रु. ४ आ. ७ पै इतका नफा दरमणी राहतो. ४ आ. ७ पै वाहतुकीकरितां सोडून दिले तरी दर मणी २ रु. नफा रहातो.

महाराष्ट्रांतील २५० टनांची फॅक्टरी दरवर्षी १,२६,००० मण साखर तयार करू शकते व मणी २ रु. प्रमाणें २,५२,००० रुपये नफा सदर फॅक्टरीला रहातो. वरील नफ्यांतून एक लक्ष दोन हजार रुपये मशिनरी, इमारती वगैरे वरील घसारा व प्राप्ती-वरील कर वजा जातां दीड लक्ष रुपये नफा उरतो. २५० टनांच्या कारखान्याचें १५,००,००० रुपये भांडवल घालें तर १० टक्के नफा राहातो. साखरेचा भाव आणखी कमी झाला तरी ५ टक्के नफा राहिल हें वरील हिशेबावरून दिसून येईल.

महाराष्ट्रांतील मोटार वाहतुकीच्या व्यापाऱ्यांस विनंति

मराठा चेंबरचे पत्रक

रेल्वे व मोटारी यांमधील चुरशीमुळें रेल्वेचें उत्पन्न घटत चाललें आहे. या समजुतीनें ती चुरस कमी करण्याकरितां व मोटार वाहतुकीच्या धंद्यांतील अनिष्ट गोष्टींना आळा घालण्याकरितां हिंदुस्थान सरकारनें १९१४ च्या इंडियन मोटार विहिकल्स अॅक्टची दुरुस्ती करण्याचें वहातुक सल्लागार मंडळाच्या शिफारसीनुसार ठरविलें. सदर दुरुस्तीचें बिल सिमला येथें सांप्रत चालू असलेल्या असेंब्लीच्या बैठकींत मांडण्यांत येऊन सदर बिलावर मत अजमाऊन पहलें असें ठरलें. महाराष्ट्रामध्ये मोटार वाहतुकीचा धंदा बऱ्याच मोठ्या प्रमाणावर चालू आहे. नवीन बिलामुळें या वाहतुकीवर हरएक प्रकारची बंधनें घातली जावयाची असल्यामुळें पुणें येथील मराठा चेंबर ऑफ कॉमर्सनें या प्रश्नाबाबत मोटार वाहतुकीच्या व्यापाऱ्यांचीं मते अजमावून बिलामुळें कसकसा अडचणी उत्पन्न होतील हें योग्य आधिकाऱ्यांपुढें मांडण्याचें ठरविलें आहे व त्याकरितां एक उपमंडळ नेमलें आहे. सदर मंडळ मोटार वाहतुकीच्या व्यापाऱ्यांच्या शक्य तितक्या गांठी-भेटी घेऊन अडचणी जातीनें समजावून घेणार आहे. महाराष्ट्रांतील ठिकाठिकाणच्या मोटार वाहतुकीच्या व्यापाऱ्यांनीं नवीन बिलामुळें घातल्या जावयाच्या बंधनांचा विचार करावा व आपलीं मते मराठा चेंबर ऑफ कॉमर्स यांजकडे अगत्यपूर्वक कळवावी, अशी चेंबरनें जाहीर विनंति केली आहे.

निवडक बाजारभाव

सरकारी कर्जरोखे

बँक रेंट (२८ नोव्हेंबर १९३५ पासून)	३%
५% (१९४०-४३)	१११-११
५% करमाफ लोन (१९४५-५५) ...	१२१-३
५% (१९३९-४४) लोन	१०८-१५
४३% लांब मुदत (१९५५-६०) ...	११९-१०
४% १९६०-७०	११५-८
४% १९४३	१११-१२
३३% बिनमुदत	९९-११
३३% १९४७-५०	१०७-१०
२३% १९४८-५२	१०१-३

निमसरकारी रोखे

४% पोर्ट ट्रस्ट (बिगर गॅरंटी व लांब मुदत)	१११-१२
४% पोर्ट ट्रस्ट (गॅरंटी व तीन महिन्यांच्या नोटिशीनि परत फेड)	१११-०
४% मुंबई म्युनिसिपल (लांब मुदत) ...	१११-०
४% मुंबई सिटी इन्फ्रस्ट्रक्चर ट्रस्ट बॉण्ड (७० वर्षे मुदत)	११०-८
४% म्हेसूर कर्ज (१९५३-६३) ...	११२-१२
५% म्हेसूर (१९५५)	१२५-०

मंडळ्यांचे भाग

बँका

बँक ऑफ इंडिया (भाग १०० चा, पैकी ५० रु. भरले व १०% डिव्हिडंड)	१३३-८
बँक ऑफ बडोदा (१०० पैकी ५० रु. भरले व १०% डिव्हिडंड)	११२-०
सेंट्रल बँक ऑफ इंडिया (५० पैकी २५ रु. भरले व ६% डिव्हि.)	३३-१०
इंपीरिअल बँक (५०० रु., १२% डिव्हि.)	१५५७-८
रिझर्व्ह बँक (१०० रु.)	१३९-१२

रेल्वेज

दौंड-बारामती (१०० रु. चा भाग, डिव्हि. ४३%)	१०४-८
पाचोरा-जामनेर (१०० रु. चा भाग, डिव्हि. ४३%)	९९-०
अहमदाबाद-प्रातज (५०० रु. चा भाग, डिव्हि. ९३%)	९१६-४

बीज

बाँबे ट्रॅम्वे (ऑर्डि. भाग ५० रु. डिव्हि. १३%)	१५५-५
कराची (१०० रु. चा भाग, डिव्हि. ९%)	२४८-१२
पुणे इलेक्ट्रिक (१०० रु. चा भाग, डिव्हि. ९%)	२५५-०
टाटा पॉवर (१,००० रु. ऑर्डि, डिव्हि. ६३%)	१५४८-१२
टाटा पॉवर (१,००० रु. प्रेफरन्स, डिव्हि. ७३%)	१५९७-८

इतर

टाटा आयर्न (१५० रु. प. प्रेफरन्स डिव्हि. ६%)	२०१-४
टाटा आयर्न (१०० रु. डु. प्रेफरन्स, २२ रु. ८ ऑ.)	१७१-०
टाटा आयर्न (७५ रु. ऑर्डि.)	१८६-०
टाटा आयर्न (३० रु. डिफर्ड)	७२४-६

कॉमनवेलथ विमा कंपनीची प्रगति

[कॉमनवेलथ विमा कंपनीची सातवी वार्षिक सभा ता. ७ ऑक्टोबर रोजी भरली होती, त्यावेळी कंपनीच्या गेल्या वर्षात झालेल्या कामाचा आढावा घेण्यांत आला. कॉमनवेलथ कंपनीच्या प्रगतीसंबंधी माहिती सांगी दिली आहे.]

(१) ३० एप्रिल १९३६ रोजी संपणाऱ्या वर्षात कंपनीकडे ३३ लक्ष, १५ हजार रुपयांचे विमा अर्ज आले, त्यापैकी २८ लक्ष १६ हजारांचे अर्ज मंजूर झाले.

(२) कंपनीचे एकूण उत्पन्न ४ लक्ष २४ हजार रुपये इतके झाले. सर्व खर्चाची तरतूद होऊन लाइफ अँड अरन्स फंडांत सुमारे दोन लाखांची भर पडली व त्या फंडांची रकम ५ लक्ष, ३६ हजार रुपये झाली.

(३) व्यवस्थेच्या खर्चाचे हप्त्यांच्या एकूण उत्पन्नाशी प्रमाण ४४.०१% म्हणजे गेल्या सालापेक्षा २.५९% कमी पडले.

(४) ३८३ हजारांचे क्लेम दाखल झाले, त्यातील १४ हजार रुपये देण्यांत आले आहेत. सुमारे १५ हजारांचे क्लेम साल अखेर आलेले आहेत.

जे. जी. दातीर

जिल्ह्या मारुतीजवळ, घ. नं. ८७२, पुणे २

सर्व तऱ्हेच्या समारंभाकरितां द्वार, गोटे, इत्यादि माल सुचक स्वस्त व वकशीर तयार करून मिळेल.

PUBLIC WORKS DEPARTMENT.

Sealed tenders on B-2 form will be received by the Undersigned in his office at Thana upto 2 P. M. (S. T.) on Monday the 19th October 1936 for widening the asphalt macadam width of miles 6/4 to 9/7 of the Bandra Ghodbunder Road estimated to cost Rs. 38,000/- and will be opened there on the same day.

2/-Blank forms with specifications can be had on payment of Rs. 3/-on any working day during office hours except the day on which tenders are to be received.

3/- Each tender should be accompanied by chalan of Rs. 1,140/- as earnest money paid into any Government Treasury or the Reserve Bank of India without which no tender will be considered and the balance of security deposit of Rs. 1,140/- will be deducted at 10% from bills.

4/- The Executive Engineer, Thana Division does not bind himself to accept any or the lowest tender and no reason for the acceptance or rejection of any tender will be given.

THANA,
1st October
1936.

Sd/- B. K. Bose,
Executive Engineer,
Thana Division.

मुंबई इलाख्यांतील सहकारी चळवळींच्या केंद्रस्थानी
असलेली

शेतकऱ्यांची प्रांतिक बँक

म्हणजेच

बॉम्बे प्रॉव्हिन्शियल कोऑपरेटिव्ह
बँक, लिमिटेड.

(सहकारी कायद्यान्वये नोंदलेली)

स्थापना १९११.

मुख्य कचेरी—अपोलो रस्ता, कोट मुंबई.

शाखा

१ बारामती (जि. पुणे)	१५ अकलूज (जि. सोलापूर)
२ सातारा („ सातारा)	१६ विरमगांव („ अहमदाबाद)
३ इस्लामपूर („ „)	१७ धुळे („ प. सानदेश)
४ कन्हाड („ „)	१८ दोंडाईचे („ „)
५ तासगांव („ „)	१९ शिरपूर („ „)
६ किलोस्करवाडी („ „)	२० शहादे („ „)
७ शिराळे („ „)	२१ नंदुरवार („ „)
८ कोरेगांव („ „)	२२ साक्री („ „)
९ अहमदनगर („ अहमदनगर)	२३ शिंदसेडे („ „)
१० शेवगांव („ „)	२४ मालेगांव („ नाशिक)
११ कोपरगांव („ „)	२५ सटाणा („ „)
१२ भिवंडी („ ठाणे)	२६ कळवण („ „)
१३ पालघर („ „)	२७ दोहद („ पंचमहाल)
१४ कल्याण („ „)	२८ कालील („ „)

खेळते भांडवल रु. २०००००००० चे वर

या बँकेत मुदतीच्या, चालू व सेव्हिंग बँक ठेवी
स्वीकारल्या जातात

आणि

फक्त नोंदलेल्या सहकारी पतपेढ्यांनाच कर्ज
दिलीं जातात.

शिवाय

इलाख्यांतील बहुतेक सर्व प्रमुख ठिकाणीं हुंडीचा
व्यवहार केला जातो.

या बँकेत येणारा पैसा, शेतकरी व इतर अल्प उत्प-
न्नाचे लोक, यांच्या प्रत्यक्षपणे उपयोगी पडतो.

पूर्ण माहितीकरितां हेड ऑफिस अगर शाखा-
कचेऱ्यांस लिहा.

व्ही. एल. मेहता,
मॅनेजिंग डायरेक्टर.

धी सेंट्रल बँक ऑफ इंडिया लि०

कडून
हिंदुस्थानांतील प्रजेच्या हितासाठीं अनेक
नाविन्यपूर्ण उत्कृष्ट योजना.

होम सेव्हिंग खाते | सोने विक्री खाते
५ तोळे व १० तोळे लगडी

चालू खाते | सिफ डिपॉझिट व्हॉल्ट खाते | विमा खाते

त्रैवार्षिक कॅश सर्टिफिकेट खाते | एक्झिच्यूटर आणि
ट्रस्टी खाते

सविस्तर माहितीकरितां पत्रव्यवहार करा:—

स्वदेशप्रेमी लोकांनी स्वदेशी संस्थेला उत्तेजन देणे हे
त्यांचे कर्तव्य आहे. जनतेची सेवा करणे हेच
आमचे ध्येय आहे. वरील स्वदेशी संस्थे-
कडून मिळणाऱ्या फायद्याचा
अनुभव प्रत्येकाने घ्यावा.

सो. न. मोचखानवाला,
मॅनेजिंग डायरेक्टर.

वेस्टर्न इंडिया

लाइफ इन्शुरन्स कंपनी लि.

स्थापना स. १९१३. मुख्य कचेरी—सातारा.

संपूर्ण स्वदेशी, अत्यंत सुदृढ, माफक हप्त्याची
पहिली व पहिल्या प्रतीची महाराष्ट्रीय
विमासंस्था.

बोनस { हयातीतील रु. ६०
त्रैवार्षिक
दरहजारी { हयातीनंतरचे रु. ७५

१९३५ मधील नवे काम ५१,३०,०४२ रु.

एकूण चालू काम २,७०,००,००० रु. अधिक

एकूण जिंदगी ७१,७१,०९३ रु.

लाइफ फंड ६०,४२,८७३ रु.

एजन्सी व इतर माहितीसाठीं पत्रव्यवहार करा.

S. B. JOSHI & Co.

ENGINEERS & CONTRACTORS

41 A, Bruce Street,
Bombay

716 Sadashiv Peth,
Poona City.

दि बाँवे लाइफ अँशुअरन्स कंपनी, लिमिटेड.

(स्थापना १९०८)

प्रगति

कंपनीची लोकप्रियता सिद्ध करते

कमाल प्रगति : पुरे केलेले नवीन काम मिळविलेले तें

१९२५ : रु. २२,१८,५००

१९२७ : रु. ३८,७७,०००

१९२९ : रु. ५१,२२,५००

१९३१ : रु. ५८,६६,५००

१९३३ : रु. ९४,१६,५००

१९३५ : रु. १,२३,२८,०००

माफक हजे, भरपूर बोनस, क्रेम्सची तात्काळ भरपाई, व पॉलिसीतील सबलतीच्या अटी हें "बाँवे लाइफ पॉलिसी" चें वैशिष्ट्य आहे.

एजन्सी व पॉलिसी ह्यासंबंधीच्या तपशिलासाठी लिहा:-

मॅनेजर,

बाँवे लाइफ बिल्डिंग, ४५।४७, चर्चगेट स्ट्रीट, फोर्ट, मुंबई.

"दुसरें मूल्यमापन जाहीर झालें"

स्थापनेपासूनच भागीदारांना ६ टक्के फायदा व विभेदारांस वाढता नफा वांटून जुन्या व स्थिर झालेल्या कंपन्यांस कठीण असें अपूर्व यश संपादन केलेली

पहिलीच महाराष्ट्रीय विमा कंपनी:-

कॉमनवेलथ विमा कंपनी लि., पुणे.

अध्यक्ष-श्री. न. चिं. केळकर, संचालक, केसरी

हयातीतील विम्यास } दुसऱ्या मूल्यमापनांत वांटलेला { हयातीनंतर विम्यास

३७।। रु. } दर हजारी त्रैवार्षिक नफा { ४५ रु.

जास्त माहितीकरितां समक्ष भेटा अगर लिहा.

मॅनेजिंग एजन्ट्स.

न. वि. वडनेरकर

जव्हेरी आणि सराफ,

राविवार पेठ, सराफ

बझार, पुणे २.

आमच्याकडे सोने, चांदी व मोत्यांचा माल सात्रांचा मिळेल. तसेंच जुन्या जिनसा योग्य भावानें सरेदी केल्या जातात.

शुभकार्यांत भेट देण्याकरितां सोन्याचांदीच्या नमुनेदार व सुबक वस्तु मिळतील.

FOR
SAFETY, ECONOMY
AND
DURABILITY
Consult

V. G. & Sons

ELECTRICAL and RADIO ENGINEERS

AND

LICENSED ELECTRICAL CONTRACTORS

Laxmi Road, Ganapati Chowk, POONA.

शास्त्रशुद्ध पायावर काम करणारी, महाराष्ट्राची प्रमुख प्राव्हिडेंट विमा कं.

दि हिंद बेनिफिट सोसायटी लि.

च्या लोकप्रिय

प्रपंच पॉलिसीकरितां प्रचारक पाहिजेत.

माहितीसाठी लिहा.

किताब बिल्डिंग, बुधवार, पुणे.

सेक्रेटरी.

हे पत्र पुणे, पेठ मांडुडां घ. नं. ९३६।३ आर्यमण छापखान्यांत रा. अनंत विनायक पटवर्धन यांनी छापिलें, व रा. श्रीपाद वामन काळे, बी. ए., यांनी 'दुर्गाधवार,' मांडुडां, घ. नं. ९२५/१३, पुणे शहर, येथें प्रसिद्ध केलें.